

Een basis over de grens

Roman

LOUIS KRÜGER

EEN BASIS
OVER DE
GRENS

Met een nawoord van Nels Fahner

B Uitgeverij Bant

Bewerking origineel en vertaling uit het Afrikaans door de auteur
Redactie en nawoord Nels Fahner

ISBN: 978-94-92612-06-9

BISAC: FIC019000

NUR: 302

Oorspronkelijke titel *'n Basis oorkant die grens (1984)*

Omslagontwerp Studio Ron van Roon

Verzorging binnenwerk Gewoon Geertje

Drukwerk Wilco Amersfoort

© Louis Krüger 2017

© Uitgeverij Bint Amersfoort 2017

Niets uit deze uitgave mag openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, internet, audio of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De schemer die aanhoudt, zelfs als het nacht is. Nacht voor hen.

's Nachts verandert hun gezichtsuitdrukking. In de nacht is hun weerloosheid groter. Hun weerloosheid tegen de vermoeidheid en de angst. Tegen het vreemde land. Alleen bij Konrad niet. Voor hem houdt de nacht geen bedreiging in. Maar in zijn slaap is hij rusteloos, net als de anderen. In zijn slaap is ook Konrad weerloos tegen de onrust.

Ik ken de verandering die de nacht over hen brengt. Ik voel het aan. Ik zie het ook in hun ogen, aan de gespannen trek om hun mondhoeken, de bleke tint van hun gezicht. Maar vooral in hun ogen.

De angst in hun ogen is voor mij nooit méér zichtbaar dan met de komst van de nacht. Naarmate het licht verder verdwijnt, worden ze steeds onrustiger.

In werkelijkheid schuilt de angst dieper: in de donkere weefsels van het lichaam, in het bloed dat langzaam verkleurt wanneer het uit de smalle aderen sijpelt en langs het lichaam afdruipt. En nóg dieper: in de onvergankelijke ziel zelf.

Ze vrezen de nacht, de onbekendheid van het land. Maar ze begrijpen hun eigen vrees niet. Misschien alleen Louch. Hij, die de dreigende krankzinnigheid aanvoelt.

Van alles is dit het ondraaglijkst voor mij: de rusteloze, grauwe schemering die zelfs de nacht verzwelgt. En de eenzaamheid, de afzondering. Dezelfde eenzaamheid als toen Louch riep: 'Stanley is neergeschoten! Stanley is neergeschoten!'

Vanuit de eeuwige schemering waarin verdoemden leven, zoek ik steeds naar samenhang tussen de beelden: de donkere, roerloze geweerloop, de zwarte hand om de pistoolgreep, de gekromde vinger om de trekker. Hij zat een eind bij me vandaan, onder een struik, bijna onzichtbaar in de schaduw. Het is alsof ik iedere keer dat ik aan hem denk dichterbij hem kom, tot ik hem bijna kan aanraken. Maar ik kan niets aanraken. Dat was van het begin af het bevreemdende: hij was dichtbij en veraf tegelijk. Het gezicht van Louch dat er tussendoor keek, Konrad en Grog met hun rug naar me gekeerd, en Konrad die blijft vuren, met zijn mond open, om zijn trommelvliezen te beschermen, en de vreemde, levenloze figuur op de grond – en ergens tussenin de overgang, een versplinterd ogenblik binnen de tijd, maar ook tijdloos, onnaspeurbaar.

In de doffe, glansloze schemering ga ik terug in de tijd. Ik zoek naar een begin, vroeger dan de hinderlaag, een oerbegin. Maar de doodsakker is het oerbegin. Alles voor de hinderlaag voelt onwerkelijk aan. Ver verwijderd, als vage herinneringen. Alleen de hinderlaag blijft werkelijkheid, en de missie over de grens met Mozambique daarna.

En toch: de nacht van de hinderlaag wisten wij nog niet dat we de grens zouden oversteken. De opdracht kwam onverwacht, zonder waarschuwing of verduidelijking vooraf.

Niemand van ons wist wat ons te wachten stond. Je leven lang weet je niet wat je kunt verwachten, maar nooit besef je hoe onverwacht alles kan zijn en je weet niet dat je onvergankelijke ziel altijd tegenwoordig is als getuige vanuit de toekomstige bedeling, de eeuwigheid die de tijd omvouwt.

Eeuwig in de schemering dezelfde gebeurtenissen, dezelfde beelden. Hun stemmen, hun gedachten, hun dromen. De missie over de grens, vanaf het begin, maar zonder toekomst. Binnen de tijd, het ene moment dat moeizaam overgaat in het volgende. Altijd de aarzeling, het afwachten, de onzekerheid, de angst.

's Nachts dromen ze onrustige dromen. Ze schrikken wakker en zitten overeind, turen het donker in, op zoek naar de geruststellende omtrekken van degene die op wacht staat.

Ik probeer het me voor de geest te halen: was de angst er al de eerste nacht, de nacht van de hinderlaag? Ik probeer de herinnering eraan op te roepen, maar in plaats daarvan wordt die herinnering werkelijkheid – een vreemde, uitzichtloze verschijning die zich eindeloos in de eeuwigheid ontvouwt, onbereikbaar, als een onrustige droom.

Het is winter, als we over de grens gaan. Een operatie die drie dagen zal duren. Voor sommige van mijn jongens is dit de eerste keer in een vreemd land, de andere hebben al ervaring.

Maar zelfs voor de onervarenen is het geen grote operatie: twee bases om uit te wissen, en we zijn een peloton sterk.

Mijn jongens. Zo dacht ik over hen.

De nacht tevoren: de hinderlaag langs de rivier. We weten nog niet van de missie naar Mozambique.

Bij het invallen van de schemering nemen we onze posities in. In de stilte die over de rivieroever hangt, wachten

we op de vijand. Het waterpeil is hoog en er is een sterke stroming, zo vlak na het regenseizoen. Af en toe het spartelen van een vis, en stroomafwaarts een nijlpaard dat met een blazend geluid naar de oppervlakte komt. Aan de overkant van de rivier een bosbok die blaft. Verder alleen de stilte, groot en tijdloos.

Was het een waarschuwingsblaf van de bosbok? Is hij opgejaagd?

In het halflicht zoek ik naar de plaats waar mijn jongens hun posities hebben ingenomen.

De hinderlaag is volmaakt. De *stick*¹ van Louch, een groep van zeven man, ligt links van me, het dichtst bij de rivier. Ze zijn de vroege waarschuwingsgroep. Iets naar rechts ligt de groep scherpschutters, samen met Konrad vijftien man sterk. Dan de stoppergroep, om de vluchtenden de pas af te snijden. Jinx' MAG is tussen de waarschuwingsgroep en de scherpschutters opgesteld. De MAG dicht bij me dekt de buitenste grens van de doodsakker.

De doodsakker is een mijnenveld van dertig bij tachtig meter – een zandstrook die van de rivier af landinwaarts strekt, omzoomd door struiken en bomen: kornoeljes, *knoppiesdoorn* en *maroela's*. De machinegeweersectie moet voorkomen dat de vijand in de bossen ontsnapt. Tussen de rivier en de doodsakker zijn twee lijnen met lichtspoormunitie opgesteld, *pootjiefakkels*, die met een knal ontbranden zodra er iemand over struikelt. De dunne draadjes een halve meter boven de grond, parallel met de oever.

Samen met de twee pelotonscommandanten zit ik bij de eerste MAG, vlak naast de eerste schutter, en ik denk: als ze maar komen...

---

1 *Schuingedrukte woorden worden toegelicht in de woordenlijst achter in dit boek.*

Ik beschik over het geduld voor een hinderlaag. Ik heb al eerder dagen zo gelegen – en vaak was dat vruchteloos; maar andere keren werd mijn geduld wel degelijk beloond. In de Zambezi-vallei hebben we dertien terroristen gedood, in het Urungwe-gebied hebben slechts zes van de vijftien het er levend afgebracht, en twee weken later hebben we nog eens vier man pal langs de grens neergeschoten.

Een goede soldaat moet weten hoe hij een hinderlaag leggen moet. Het lange wachten is onderdeel van de strategie, net als de doodsakker en de stoppergroep.

Deze hinderlaag was een van de beste die ik ooit heb gelegd: een kale, onbeschutte doodsakker, met aan de rand ruig struikgewas als schuilplaats, en de rivier, om te voorkomen dat de vijand de benen neemt.

Ik geef mijn bevelen. Mijn ogen blijven pal op de doodsakker gericht. Ik ken de verlatenheid van het open stuk niemandsland. Met mijn jongens heb ik me al in drie goed opgezette hinderlagen vastgelopen, en uit geen van die hinderlagen zijn wij allemaal levend teruggekomen. Als het terrein goed gekozen is en de vijand goed positie heeft gekozen, heb je weinig kans. Alles gebeurt zo ontzaglijk snel. Toch is er altijd een moment van verlatenheid geweest, als je er later aan terugdenkt. Het is alsof je er in je eentje was toen de eerste schoten vielen, een schietschijf die al het vuur naar zich toetrekt. Als je een keer in de doodsakker bent geweest, vergeet je dat niet snel.

Als ze vanavond maar komen, denk ik opnieuw. Ter wille van mijn jongens. Met een hinderlaag als deze moeten wij koppen zien te krijgen. Lijken achter op de *Unimogs* om bij de basis te gaan uitstallen. Ze hebben het nodig. Dit zijn, geloof ik, de dingen die van een man een soldaat maken: acties ondernemen, een daad stellen.

Zo denk ik erover, die nacht terwijl we onze hinderlaag lang de rivier leggen: koppen, lijken.

Volgens de informatie die de *reccaes*, de elitetroepen die op verkenning zijn uitgestuurd, ons hebben doorspeeld telt de vijand tussen de achttien en vijfentwintig man, in twee roeiboten. Het is een steenworp afstand naar de Mozambikaanse oever, maar de stroom is diep en sterk. De zandstrook is de enige plaats om aan te leggen over een breedte van twee of meer kilometer, waar struiken en ruig riet tot in het water groeien.

Boven in een boom roept een nachtaapje. De nacht is donker; voortdurend schuiven er flarden wolken voor de dunne maansikkel. Daarom heb ik ervoor gezorgd dat de draadjes van de pootjiefakkels over het gehele doorgangsgebied lopen, ver genoeg landinwaarts, zodat de verkenners er niet te vroeg tegenaan lopen.

De hinderlaag. Het was onderdeel van de missie. Het begin.

Om twee uur 's nachts komt de verbijsterende opdracht: we moeten ons terugtrekken; inpakken en ons terugbewegen naar de tijdelijke basis, waar vrachtwagens ons zullen oppikken. Degenen van ons die in de buurt van de radio zijn, horen hoe er contact gemaakt wordt – het bekende geruis als het hoofdkwartier een oproep uitstuurt. We kunnen er niet goed uit opmaken wat er gezegd wordt. Even is er onzekerheid en spanning, totdat ik de opdracht geef om in te pakken. Dan raken de jongens geërgerd, pissig. Met tegenzin komen ze een voor een overeind als het bevel doorgegeven wordt.

Ze weten totaal niet wat ze willen, besluiten sommigen. Anderen denken: ze geven geen hel om ons, die bliksems. Vijf kilometer in de nacht lopen, met de terroristen wie-weet-waar.

Ik kende mijn jongens. Ik wist hoe ze zich voelden. Maar alleen vanbuiten kende ik ze; niet zoals nu, nu hun gedachten voor mij openliggen. Zij die samen met mij over de grens zijn gegaan: Louch, Konrad, Jinx, N'Tembi, Grog, Rot.

De ontruiming van de stellingen. Ik ben er niet gerust op, uit het veld geslagen door de opdracht. De verschuiving van mijn troepen houdt een groot risico in. Vooral de motoren van de vrachtwagens zullen op grote afstand aandacht trekken in de stille nacht. En de koplampen. In het donker kun je van ver zien in welke richting de vrachtwagens zich bewegen. Het terrein is te ruw om zonder licht te rijden. Binnen vijf minuten kunnen ze een hinderlaag leggen, en met een *RPG* en mortieren kunnen ze het konvooi hard treffen.

Maar vooral het feit dat we zo'n goede positie moesten prijsgeven zit me dwars. Een perfecte, open doodsakker van bijna honderd meter lang, met mijnen. We zouden koppen krijgen. Geen moment twijfel ik daaraan.

Er zal vast een reden zijn voor de terugtrekking, besluit ik – mogelijk een massale aanval over de grens, of problemen op een van de blanke boerderijen een paar kilometer verderop. We hebben nog twee, drie uur de tijd. Tegen de ochtend kunnen we gereed zijn om te vechten.

In het donker de stem van Rot, de radio-operator: 'Als je het mij vraagt, zijn er problemen, luitenant. Wat denkt luitenant: zijn er problemen?'

Ik antwoord niet. Rot is een kind. Als je een gesprek met hem begint, komt er geen eind aan. Ik zoek de pelotonscommandanten op en geef de verdere opdrachten voor de terugtrekking. Het mijnenveld kan nog een dag of twee blijven liggen, ze zullen wel mijnenuitruimers sturen.

Bij het verzamelpunt zijn de jongens al wat rustiger. Terwijl we op de Unimogs wachten, steken ze sigaretten op en fluisteren zacht in het donker.

De hele weg terug liep Rot naast Jinx, met het kistje patroonbanden voor de MAG tussen hen. Ze laten het kistje vallen. Rot zwaait de radio van zijn rug af en gaat met gestrekte benen naast Jinx zitten. Rot met het roodbruine haar en het muisachtige sproetengezicht. Ook op zijn handen zitten sproeten. Hij is nog niet lang bij de eenheid. Een keer of wat heb ik hen in de radiokamer gezien.

‘We hadden een bliksems goede hinderlaag,’ zegt hij teurgesteld. Alsof er voor hem persoonlijk iets op het spel stond. ‘We hadden de stront uit hen geschoten. Ik zweer dat er geen een was weggekomen, niet met de MAG erbij.’

Vanwege de onrust in hem blijft hij praten. Móét hij praten. ‘Ik heb een keer gezien hoe ze met een MAG een terrorist uit een boom schoten en hem vijf seconden lang in de lucht hielden. Het was alleen maar bloed en hersenen en stront toen we hem gingen bekijken.’

Jinx grijnst en laat met zijn tong zijn twee kunstvoortanden wiebelen. Deze heeft hij al eerder gehoord. ‘Nee, hij schiet *stérrek*, de MAG,’ zegt hij. ‘Hels *stérrek*.’

We rijden in de richting van Umtali. Als de straatverlichting een paar uur later doods over ons voorbij schuift, de donkere laadbak van de Unimog verlichtend, slapen de meeste mannen. Er is genoeg ruimte, maar we zitten dicht tegen elkaar aan, om onze eigen lichaamswarmte te bewaren.

Ik had voorin kunnen zitten, naast de chauffeur, maar ik kies ervoor om bij mijn jongens te zijn.

Louch zit helemaal achterin, het dichtst bij de opening. De hele tijd kijkt hij afwezig naar zijn makkers. Misschien is het de verlatenheid van de slapenden die hem aan Agnes doet denken. Dezelfde verlatenheid als tijdens de lange

nachten toen ze in de inrichting was en hij alleen thuis: de doodsheid, de uren die slepend voorbijgingen.

Met de hinderlaag was hij dicht genoeg bij de radio om het onmiddellijk te horen toen het apparaat gereed was voor ontvangst. Er was iets onheilspellends aan het levendige, hese geluid dat plotseling de stilte verbrak. Ergens moest er iets fout zijn, besefte hij, en onrust over Agnes beekroop hem.

Hij wist dat het hoofdkwartier niet zonder reden contact zou maken, zeker niet tijdens het leggen van een hinderlaag. Onmiddellijk dacht hij aan een catastrofe: opstand onder de zwarten op de boerderijen, of een grote invasie over de grens, een aanval op Salisbury. De vorige week nog waren er geruchten van een concentratie van Zanla's in het noorden, tussen Chicoa en Mague, twee plaatsen dicht bij de grens, strijders van de Zimbabwe African National Liberation Army, de beweging van Mugabe.

Mogelijk is de derde fase van de revolutionaire oorlog aangebroken, de fase waarin de vijand zich massaal mobiliseert.

Here God, bidt hij, als Agnes maar weg kan, terug naar de Republiek, naar Zuid-Afrika; als ze maar niet hier in Rhodesië ergens strandt. Het is lang geleden dat hij voor haar gebeden heeft, voor haar die niet in gebed gelooft.

Weer ervaart hij de bitterheid van de vorige ochtend, toen ze hem voor dag en dauw voor het hek van de basis afzette. Ze stapte samen met hem uit de auto en kwam naast hem staan, dat ongemakkelijke moment voordat hij zijn uitrusting zou oppakken en door de poort naar binnen zou gaan. Hij zei niets, hij keek alleen naar de grond.

'Het is niet goed dat ze je zo snel weer opriepen,' zei ze. 'De dingen die allemaal gebeurd zijn... Je bent nog niet sterk, je had nog langer moeten kunnen uitrusten.' Ze zei

het alsof hij degene was die ziek was en in de inrichting was opgenomen.

Ze legde haar armen om zijn nek. In het flauwe licht zag hij de littekens op haar polsen toen ze haar armen optilde. De wonden genazen traag. Na drie weken waren er nog steeds infecties. 'Pas goed op jezelf. Het was een moeilijke tijd voor je,' zei ze.

Terwijl hij indut, probeert hij haar te vergeten. Sinds de avond in de badkamer zijn er te veel dingen over haar die hij niet begrijpt. Die hij misschien ook nooit echt zal begrijpen. Of wil begrijpen. Daarom wil hij niet meer aan haar denken, hier in het bos.

Voor mij is Agnes alleen een naam, een beeld in zijn verwarde gedachten. Maar misschien begrijp ik het nu beter, omdat ik de onrust van de ziel ken.

's Morgens vroeg, in het donker nog, de aankomst bij het hoofdkwartier. Later op de ochtend McIntosh die ons de reden voor de plotselinge terugtrekking uitlegt: we moeten als vrijwilligers de grens naar Mozambique over.

Mijn jongens luisteren in stilte. Nu ze weten waar het over gaat, is het beter. Sinds onze aankomst hebben ze werkeloos rondgehangen, gedempt gespeculeerd over wat er aan de hand was. De onzekerheid maakte hen prikkelbaar, er waren strubbelingen.

Dan de keuze. McIntosh die zegt: 'Het is allemaal vrijwillig. Wij dwingen niemand.'

Sommige van mijn jongens zijn terughoudend. Ik ken het gevoel: over de grens gaan om op terroristen te jagen betekent opwindning en avontuur. Maar je gaat naar een vreemd land. Over de grens is er elk moment gevaar. Je bent eraan overgeleverd. Altijd is er de knagende gedachte ergens diep in je: en als ik niet terugkom? Je bent bang, zon-

der te weten wat precies je angst is, want de toekomst blijft gesloten en onkenbaar.

Waarschijnlijk is het een missie in het gebied van Frelimo, dat zich het Bevrijdingsfront van Mozambique noemt. De Frelimo's schieten op alles wat beweegt. Ze zijn gevaarlijker nog dan de Zipra's, de beweging van Joshua Nkomo. Beter opgeleid.

McIntosh zegt: 'Je kunt natuurlijk ook blijven.' Hij veegt met een zakdoek over zijn voorhoofd. De zon is nog niet behoorlijk op en zijn rode gezicht is al bezweet. Hij drinkt te veel, iedereen bij het hoofdkwartier weet ervan. Problemen zijn er nog niet geweest. Hij drinkt alleen maar als hij geen dienst heeft. 'Als je te bang bent om over de grens te gaan, kun je gewoon hier blijven en op je gat blijven zitten. We dwingen niemand.'

De een na de ander treden we naar voren. Ik eerst, als bevelvoerder, om de jongens het goede voorbeeld te geven. En met mij Konrad, dan de rest.

Op het moment dat ik naar voren stap, grijpt de onrust me aan. Ik heb een slecht voorgevoel over de missie. Er klopt iets niet. Het komt niet goed, denk ik vluchtig, om die gedachte meteen weer weg te drukken. Het gaat nog steeds over de hinderlaag die we moesten prijsgeven, daar zit ik mee. We hadden nog een paar uur moeten wachten, dan waren ze gekomen. Daar ben ik van overtuigd.

Dat is wat ik op dat moment dacht. Nu besef ik: je kunt het nooit zeker weten.

Konrad die naar voren treedt, zonder aarzelen. Dit is de kans waar hij op heeft gewacht. Hij was bang dat het hoofdkwartier te lang zou wachten; daarom was hij de vorige avond zo onrustig, bij de hinderlaag. Er is een week verstreken sinds hij de twee officieren van de Weerstandsbeweging bij Machipanda ontmoette.